

UMEÅ UNIVERSITET

ETT MENINGSFULLT FRITIDSHEM

Lärare i fritidshems syn på lärarledda och fria aktiviteter

Erika Viberg

Examensarbete, 15 hp

Grundlärarprogrammet - fritidshem, 180 hp

Vt 2026

Sammanfattning

Den här studien avser bidra till mer kunskap om hur lärare i fritidshem tolkar balansgången mellan lärarledda aktiviteter och fria aktiviteter samt hur detta kan förstås i samband med att lärare i fritidshem ska främja elevers meningsfulla fritid. Genom fyra intervjuer med verksamma lärare i fritidshem avser den här studien bidra till mer kunskap inom området. Resultatet visar att lärarledda aktiviteter framhävs som centrala för att främja elevers delaktighet, relationsskapande och utveckling, men visar även att det finns en viss oro bland lärare att lärarledda aktiviteter kan upplevas för styrande. Resultatet visar också att fria aktiviteter är viktiga och självklara, och kan verka som ett medel för att elever ska få inflytande i verksamheten och återhämtning. Samtidigt kan fria aktiviteter innebära att elevers behov inte tillgodoses, utan tvärtemot frångås utan stöttning. En slutsats som går att dra av denna studies resultat är att meningsfullhet skapas i relationerna som blir till i mötet mellan elev och såväl lärarledda aktiviteter som fria aktiviteter, samt att dessa relationer kan stöttas och främjas genom lyhördhet och pedagogisk skicklighet hos lärare i fritidshem.

Nyckelord: relationskompetens, delaktighet, elevinflytande

Innehåll

INLEDNING	1
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	2
BAKGRUND	3
CENTRALA BEGREPP.....	3
FRITIDSHEMMETS HISTORISKA UTVECKLING I SVERIGE.....	4
STYRDOKUMENT.....	5
TIDIGARE FORSKNING.....	6
TEORI.....	10
METOD	10
URVAL.....	11
GENOMFÖRANDE.....	11
DATABEARBETNING OCH ANALYSMETOD.....	12
ETISKA ÖVERVÄGANDEN.....	13
METODDISKUSSION.....	14
RESULTAT	15
HUR LÄRARE I FRITIDSHEM BESKRIVER LÄRARLEDDA AKTIVITETER OCH DESS ROLL I FRITIDSHEMMETS PEDAGOGISKA VERKSAMHET.....	15
HUR LÄRARE I FRITIDSHEM BESKRIVER FRIA AKTIVITETER OCH DESS ROLL I FRITIDSHEMMETS PEDAGOGISKA VERKSAMHET.....	18
HUR LÄRARE I FRITIDSHEM BESKRIVER SITT ARBETE MED ATT FRÄMJA ELEVERS DELAKTIGHET, KÄNSLA AV SAMMANHANG OCH MENINGSFULLA FRITID.....	20
DISKUSSION OCH ANALYS	22
LÄRARE I FRITIDSHEMS SYN PÅ LÄRARLEDDA AKTIVITETER.....	22
LÄRARE I FRITIDSHEMS SYN PÅ FRIA AKTIVITETER.....	23
LÄRARE I FRITIDSHEMS SYN PÅ DERAS ARBETE MED ATT FRÄMJA ELEVERS DELAKTIGHET, KÄNSLA AV SAMMANHANG OCH MENINGSFULLA FRITID.....	24
SLUTSATSER.....	25
FRAMTIDA FORSKNING.....	26
REFERENSLISTA	27
BILAGA 1. MISSIVBREV	30
BILAGA 2. INTERVJUGUIDE	32

Inledning

Läroplanen för grundskola och fritidshem slår fast att undervisningen syftar till att erbjuda en meningsfull fritid och främja elevers utveckling och lärande (Skolverket 2025a). Det står däremot ingenstans i läroplanen vad en meningsfull fritid innebär eller hur lärare i fritidshem ska tolka begreppet.

Fritidshemmets uppdrag är komplext då det syftar till att fylla flera olika funktioner där lärande, omsorg, rekreation och fritid ska integreras och samverka (Elvstrand et. al 2025). Elever har skolplikt från och med höstterminen barnet fyller 6 år, och fritidshemmets verksamhet ska komplettera skolgången (SFS 2010:800). Läsåret 2024/2025 var 84,5 % av elever i åldrarna 6–9 år inskrivna i fritidshem (Skolverket, 2025b). Fritidshemmets verksamhet är inte obligatorisk, men ska erbjudas elever som är i behov av det (Skolverket, 2026). Elevers deltagande i fritidshemmets verksamhet är inte valbart ur den enskilde elevens perspektiv, då den tiden eleven vistas på fritidshemmet baseras på vårdnadshavares behov av omsorg. Elevens frivillighet i sitt deltagande under vistelsen på fritidshemmet är således villkorad (Elvstrand & Lago 2021).

Fritidshemmet är elevernas fria tid, och därför blir fritidshemmets uppdrag än mer komplext där en konflikt uppstår mellan valfrihet och tvång (Elvstrand et. al 2026). Läroplanens ökade krav på undervisning i fritidshemmet står i kontrast mot elevernas fria val och fria tid. Någonstans mellan det styrda och det fria ska elevers meningsfulla fritid främjas (Hedrén & Hjalmarsson, 2025). Det är just denna balans mellan det styrda och det fria som denna studie syftar till att fördjupa kunskap om. Då det blir en tolkningsfråga hur detta uppdrag ska genomföras syftar denna studie till att förstå vilken syn lärare i fritidshem har på *lärarledda aktiviteter*, *fria aktiviteter* och *meningsfull fritid* samt hur detta kan förstås utifrån elevers känsla av sammanhang och delaktighet på fritidshemmet.

Den här studien avser bidra med kunskap om hur elevers intressen och behov tillgodoses utifrån ett lärarperspektiv, vilket efterfrågats i tidigare examensarbeten (ex. Öjebrant & Wiklander, 2023). Den här studien avser således att förstå lärare i fritidshems perspektiv på hur de viktiga inslagen *lärarledda aktiviteter* samt *fria*

aktiviteter i verksamheten tolkas och värderas samt hur det relaterar till elevers meningsfulla fritid.

Det finns ett flertal förväntningar på vad lärare i fritidshems uppdrag innebär i praktiken. Hemmets förväntningar innebär en verksamhet präglad av omsorg om, och trygghet för, eleven. Skolan har förväntningar på fritidshemmets kompletterande uppdrag, som innebär att fritidshemmets verksamhet ska komplettera skolan. Samhället har förväntningar på eleverna som samhällsmedborgare vars fostran ska ske genom fritidshemmets verksamhet (Ackesjö & Dahl, 2022). Utöver det visar studier att det finns en oro bland lärare i fritidshem om att fritidshemmets verksamhet ska vara allt för skollik, och därför är det oklart hur undervisningen på fritidshemmet ska se ut (Ackesjö & Dahl, 2022). I praktiken innebär detta att lärare i fritidshem befinner sig i ett spänningsfält där de står inför att uppfylla förväntningar från vårdnadshavare, kolleger och politiker men samtidigt även att uppfylla elevernas önskemål och förväntningar på hur verksamheten ska vara på fritidshemmet (Øksnes & Sundsdal, 2024).

Syfte och frågeställningar

Utifrån ovanstående framstår lärare i fritidshems uppdrag som ett komplext sådant. Den här studien ämnar öka kunskapen om hur lärare i fritidshem tolkar detta komplexa uppdrag i relation till lärarledda aktiviteter, fria aktiviteter samt med ett incitament att främja en meningsfull fritid för fritidshemmets elever.

Syftet med examensarbetet är att förstå hur lärare i fritidshem beskriver och motiverar lärarledda aktiviteter i relation till fria aktiviteter. Vidare är syftet att förstå vilken betydelse lärare i fritidshem tillskriver lärarledda samt fria aktiviteter för elevers meningsfulla fritid, delaktighet och känsla av sammanhang i fritidshemmets verksamhet.

Utifrån syftet ställs följande frågor:

1. Hur beskriver lärare i fritidshem lärarledda aktiviteter och dess roll i fritidshemmets pedagogiska verksamhet?
2. Hur beskriver lärare i fritidshem fria aktiviteter och dess roll i fritidshemmets pedagogiska verksamhet?

3. Hur beskriver lärare i fritidshem sitt arbete med att främja elevers delaktighet, känsla av sammanhang och meningsfulla fritid?

Bakgrund

Fritidshemmet fick sin egen plats i grundskolans läroplan i läroplanens 4:e kapitel år 2016 efter att skollagen (SFS 2010:800) ändrats, vilket innebar att fritidshemmets uppdrag förtydligades. Skollagen (2010:800) slår fast att elevers utveckling och lärande ska stimuleras på fritidshemmet likväl som eleverna ska erbjudas såväl rekreation som en meningsfull fritid. Vidare ska fritidshemmets verksamhet främja elevers gemenskap samt mångsidiga kontakter.

Fritidshemmets uppdrag kan därmed tolkas som mångfacetterat, där förväntningar på vilken undervisning som ska ske, vilken omsorg som ska ges och vilken utveckling som förväntas stimuleras. En tidigare studie av Elvstrand och Lago (2019) visar att lärare i fritidshem tolkar och uppfattar innebörden av elevers deltagande på fritidshemmet olika, samt att elevers deltagande sällan diskuteras av lärarna vilket således innebär att lärarnas agerande i relation till eleverna kan se väldigt olika ut.

Centrala begrepp

Meningsfull fritid

De styrdokument, bland annat läroplanen (Skolverket, 2025a), som fritidshemmets verksamhet ska utgå ifrån använder begreppet *meningsfull fritid* som någonting som fritidshemmet ska erbjuda eleverna. Lago & Elvstrand (2024) beskriver att meningsfull fritid kan tolkas som ett subjektivt intryck hos den enskilda eleven, men det kan också förstås som någonting som fritidshemmet främjar hos eleven genom att ta vara på elevens potential, eller att fritidshemmet verkar meningsuppfyllande i relation till andra delar i elevens liv så som hemmet, skolan eller samhället. I denna studie förstås begreppet i enighet med Orwehag (2024) som menar att meningsfull fritid kan förstås genom att fritidshemmets verksamhet ska kännetecknas av elevers egna intressen, val, initiativ och frivillighet.

Fritidshemmets historiska utveckling i Sverige

För att förstå fritidshemmets uppdrag behöver vi förstå dess historiska utveckling från att dess främsta syfte har fokuserat på omsorg till att idag handla desto mer om lärande och utveckling. Det blir viktigt för att förstå komplexiteten i uppdraget eftersom det förändrats flertalet gånger under åren, där uppdragets syfte drastiskt förändrats. Skolverket (2011) har utformat en tidslinje för fritidshemmets utveckling där det kan härledas till sent 1800-tal när dåtidens benämning var arbetsstugor och syftade till att barn skulle fostras genom arbete, där den tidigare pedagogiska avsikten var att ge barn möjlighet att förvärva sig goda förutsättningar för att senare klara av arbete i skolan. Rapporten visar att utformningen sedan förändrades under 1940-talet där rekreation betonades och läsläsning erbjöds för att stötta skolverksamheten. Senare beskrivs hur ett modernare fritidshem tog plats under 1960-talet, då brist på arbetskraft ledde till att fler kvinnor sökte sig till arbetsmarknaden. Fritidshemmets funktion blev således att komplettera hemmet och en plats där omsorg om eleverna blandades med ett fokus där pedagogisk verksamhet skulle bedrivas utifrån elevers olika behov, intresse och utveckling (Skolverket 2011). Vidare visar rapporten att tankar kring ytterligare förändringar skedde under 1970-talet, där funderingar gällande en närmre koppling mellan skola och fritidshem uppstod men inte genomfördes förrän långt senare. En samverkan mellan verksamheterna skedde först under 1990-talet, och genom integrationen till skolan flyttade fritidshemmets verksamhet in till skollokaler (Skolverket 2011). Först år 2010 skrevs fritidshemmet in i skollagen (SFS 2010:800). Idag har fritidshemmet, likt förskoleklass och skolan, mål och syften att utgå ifrån, men fritidshemmets verksamhet är, i motsats till skolans verksamhet, utan bedömningskrav och måste således granska sin verksamhet och hur läroplanens mål uppfylls utifrån andra kriterier (Skolverket, 2025).

Ackesjö et.al (2025) tar upp komplexiteten i att fritidshemmets uppdrag numera kan ses som ett medel för att uppnå syften och mål som står i kontrast till vad verksamhetens uppdrag tidigare inneburit. Det är ett utmanande uppdrag för lärare i fritidshem att balansera och avväga mellan läroplanens krav på undervisning, som tagit plats i samma läroplan som skolans undervisning ska utgå ifrån, samtidigt som verksamheten ska fokusera elevers behov och intressen utifrån att en meningsfull fritid ska erbjudas (Ackesjö et. al, 2025).

Lärare i fritidshems uppdrag kan ses utifrån olika perspektiv där förväntningarna på uppdraget skiljer sig åt: utifrån hemmets perspektiv, som vill att fritidshemmet ska verka med trygghet och omsorg; utifrån skolans perspektiv, som vill att fritidshemmet ska verka kompensatoriskt och komplettera skolans verksamhet samt utifrån ett samhällsperspektiv som vill att samhällsmedborgare ska fostras genom undervisningen i fritidshemmet (Ackesjö & Dahl, 2022). Studier visar dessutom att lärare i fritidshem uppvisar en oro för att fritidshemmets undervisning ska vara för lik skolans och därmed finns det bristande kunskap i hur undervisningen på fritidshemmet ska bedrivas (Ackesjö & Dahl 2022). Lärare i fritidshem står således inför ett komplext uppdrag där styrdokument ska tolkas och olika förväntningar uppfyllas. Utifrån detta blir det därför intressant att få kännedom kring hur lärare i fritidshem resonerar kring hur detta viktiga, men bitvis diffusa, uppdrag ska genomföras och hur det kan förstås.

Styrdokument

Skollagen (2010:800) slår fast att elevers utveckling och lärande ska stimuleras på fritidshemmet likväl som de ska erbjudas återhämtning och vila såväl som en meningsfull fritid. Vidare ska fritidshemmets verksamhet främja elevers gemenskap samt goda sociala relationer. Läroplanen beskriver att elever kontinuerligt ska utmanas genom att erbjudas inspiration till att göra nya upptäckter och genom att fritidshemmet stimulerar elever till att prova olika eller nya aktiviteter kan elever själva bilda sig uppfattningar om vad som är intressant, för att på så sätt vidga sina upplevelser av sin meningsfulla fritid (Skolverket, 2023). Fritidshemmet behöver således göra plats för elevers fria aktiviteter likväl som planerad lek i undervisningen (Skolverket, 2023). Skolverket menar vidare att planerad lek kan användas i gruppstärkande syften och att elevers egeninitierade lek kan kräva stöttning. Leken möjliggör att eleverna får använda sig av upptäckande och undersökande arbetssätt och kan verka stärkande för elevers självkänsla när kritiska moment, som risk för misslyckande och förväntningar på att svara korrekt eller fel, minimeras (Skolverket, 2023). Det är viktigt att få lyckas i leken för att utvecklas, motiveras och utmanas vidare. Undervisningen i fritidshemmet ska verka främjande för elevers fantasi och, genom bland annat lek, främja lärande i gemenskap (Skolverket, 2025a).

Tidigare forskning

Aktuell forskning visar på utmaningar för lärare i fritidshem gällande kombinationen av meningsfull fritid, rekreation och undervisning (Ackesjö et. al, 2025). Elvstrand & Lago (2024) menar att fritidshemmet bör innefatta samtliga tre dimensioner av frihet, valfrihet och styrning, vilket kräver att lärare i fritidshem gemensamt reflekterar och planerar för det. Hur det ska se ut, menar författarna, är ett didaktiskt dilemma. I läroplanens kapitel för fritidshem återfinns det centrala innehåll som undervisningen ska behandla (Skolverket, 2022) men det står inte hur det ska genomföras eller i vilken omfattning. Eftersom hur fritidshemmet ska utföras i praktiken är mångtydigt innebär det att lärare använder sig av sina olika uppfattningar och förväntningar på vad uppdraget innebär när vad och hur i styrdokumenterna ska tolkas (Elvstrand et. al, 2025).

Lärrledda aktiviteter

Lärrledda aktiviteter innebär att lärare i fritidshem har planerat aktiviteter som förväntas göras, var den ska ske och under vilken tid, och är en form av styrning (Hedré & Hjalmarsson, 2025). Lärare formulerar ett syfte med aktiviteten utifrån läroplanen (Skolverket, 2025) i enighet med det centrala innehåll i läroplanen som undervisningen ska behandla. Syftet med aktiviteten förklarar *varför* vi ska göra aktiviteten och det centrala innehållet förklarar *vad* vi ska göra. Frågan om *hur* det ska göras måste däremot tolkas och initieras av läraren och där spelar lärarens didaktiska val och förhållningssätt in. Didaktik innebär själva utformningen av undervisningen och den ställer sig frågor som vilket innehåll som ska bearbetas, vad syftet med innehållet är och vilka mål som läraren avser att eleverna ska nå genom att arbeta på ett visst sätt med ett visst innehåll (Lindström & Pennlert, 2022). Didaktisk kompetens innebär att läraren har goda kunskaper inom ämnet som undervisas och en skicklighet i att välja metoder och material som bäst främjar lärande hos eleverna samtidigt som lärandet har ett tydligt fokus på uttalade och uppsatta mål för undervisningen (Aspelin, 2015). I en fritidshemskontext innebär det att främja och framhäva elevers allmänna och demokratiska, såväl som sociala, utveckling till skillnad från skolans mer formella undervisning som kan mäta resultat och måluppfyllelse inom definierade skolämnen

(Orwehag, 2024.). Det krävs, oavsett, en didaktisk skicklighet hos lärare i fritidshem för att planera, genomföra och utvärdera den undervisning som bedrivs på fritidshemmet för att se till att verksamheten når de syften och mål som beskrivs i läroplanen (Skolverket, 2025a). Ytterligare en aspekt av denna styrning som lärarledda aktiviteter innebär är att när aktiviteten organiserats av en lärare, och således även innebär lärarens närvaro, så kan elevers deltagande in i aktiviteter ske naturligt (Orwehag, 2024). Författaren menar vidare att elevers delaktighet värnas och därför inte kan ifrågasättas av andra elever, vilket kan bli fördelaktigt för den som annars ofta hamnar utanför i elevers egeninitierade aktiviteter i det fria.

Elvstrand & Lago (2024) visar på dilemmat med lärarledda aktiviteter i fritidshem där lärarledda aktiviteter å ena sidan kan verka inkluderande och främja socialt lärande. Å andra sidan kan det lärarledda få motstånd från elever eftersom fritidshemmet har starka förväntningar på sig att vara fritt och elever kan välja bort deltagande i fritidshemmets aktiviteter om den icke-obligatoriska verksamheten upplevs för kravfylld.

Fria aktiviteter

Traditionellt sett har lek varit en grundpelare i fritidshemmets pedagogik och spelar därför en avgörande roll för elevers meningsfullhet i fritidshemmets verksamhet (Hedrén & Hjalmarsson, 2025). Ackesjö och Haglund (2021) menar att lärare har en växelvis stöttande roll i elevers fria aktiviteter men eftersom lärarens roll saknar syfte för aktiviteten i sig, så kan de fria aktiviteterna inte ses som undervisning. Syftet med undervisning är alltid lärande, men för ett lärande ska uppnås krävs däremot inte strukturerad undervisning (Ackesjö et. al, 2025).

Elevers fria aktiviteter har en självklar position på fritidshemmet och är därför svår att ifrågasätta enligt Hedrén & Hjalmarsson (2025). Fria egeninitierade aktiviteter möjliggör att eleverna får vara i en social gemenskap i ett sammanhang som är meningsfullt för eleverna och kan således ge eleverna förutsättningar att förvärva sig goda kamratrelationer (Lago & Elvstrand, 2024). Författarna påpekar också att de fria aktiviteterna kan ha motsatt effekt för att förvärva sig de goda kamratrelationerna eftersom uteslutning också kan ske i de fria aktiviteterna vilket begränsar de som nekats tillträde i leken. Det leder således till att det

potentiella lärandet blir att handskas med ensamhet och utstötthet. Kane (2015) öppnar upp för att vuxna kan delta i elevers fria aktiviteter. Därigenom får läraren en deltagande roll som kan användas för observation av hur aktiviteterna ser ut för individerna som deltar och för att få en förståelse för hur elevers fria aktiviteter möjliggörs eller begränsas av en mängd faktorer. Författaren förklarar vidare att dessa faktorer kan vara miljö- och lokalmässiga förutsättningar, likväl som faktorer som vilka som tenderar ha lätt i fria aktiviteter och vilka som ofta får det svårare (Kane, 2015).

Meningsfullhet på fritidshemmet

Fritidshemmet kan ha många funktioner i elevernas liv och därför är det viktigt att eleverna känner trivsel och vill vara på fritidshemmet (Elvstrand et. al, 2025a,) Skolforskningsinstitutet (2021) förklarar att fritid i en fritidshemskontext innebär att ha tillgång till planerad lek och aktivitet, lärarinitierade såväl som elevinitierade och har som avsikt att elever ska uppleva känslor av tillfredsställelse och meningsfullhet. Folkhälsomyndighetens (2022) rapport visar på att elevers psykiska välbefinnande har tydliga kopplingar till elevers upplevelser av stöd från lärare och kamrater. Det innebär att möjligheter att få utveckla goda relationer, känna gemenskap och känna tillhörighet till såväl elever som lärare får stor inverkan för elevers känslor av trivsel och välmående i skola och fritidshem.

Elvstrand, Lago & Janssons (2025b) studie identifierar delaktighet och begriplighet som två viktiga faktorer för att aktiviteter i fritidshemmet ska tolkas som meningsfulla. Elevers möjlighet till delaktighet i frivilliga eller icke-frivilliga fritidshemsaktiviteter har inverkan på hur eleverna skapar mening och upplever olika situationer på fritidshemmet. (Elvstrand et. al, 2025b)

Hedrén och Hjalmarssons (2025) analys visar att lärares känsla för samspel där lärarens höga ambitioner för att såväl undervisning som relationsbyggande ska förverkligas är direkt avgörande för att möjliggöra att elevers medbestämmande och mått av frivillighet kan förstås utifrån att meningsfullhet skapas hos elever i fritidshemmet. Meningsskapande kan göras inom aktiviteter, inte enbart utifrån aktiviteten i sig och möjligheten till att denna kan justeras utifrån vad elever anser vara meningsfullt i aktiviteten

(Hedrén & Hjalmarsson, 2025). Författarna menar att valet av aktivitet är en ingång för elevers meningsskapande, men att meningsskapandet i fråga sker på elevers tolkning av vad för meningsfullhet aktiviteten kan tillföra eleven. Detta ska förstås med att det är på vilket sätt lärare möjliggör elevinflytande i aktiviteten, som därmed kan bidra till att den upplevs som meningsfull. I frågan om meningsfullhet blir lärares bemötande av, och relation till elever inom aktiviteten således viktigare än aktiviteten i sig.

Relationskompetens

Med tanke på meningsfullhetens betydelse för fritidshemmets verksamhet framstår relationskompetens som en central förmåga för lärare i fritidshem. Relationskompetens ger lärare verktyg att förstå hur elever kan stöttas på sätt som innebär att elever känner sig sedda, hörda och förstådda utifrån den enskilde elevens person (Aspelin, 2015). För att nå framgång i möten med elever spelar därför relationskompetens en viktig roll. För att kunna stimulera utveckling och lärande i enighet med läroplanen (Skolverket, 2025a) på ett sätt som passar eleven, ger relationskompetens en förutsättning för läraren att förstå hur detta kan göras.

Forskning framhåller relationskompetens som en viktig förutsättning för meningsfull undervisning (Ackesjö & Dahl, 2022). Relationskompetens kan förstås som en förmåga att förhålla sig till situationer som kan uppstå, och en beredskap att hantera dessa (Aspelin, 2018). Att besitta relationskompetens som lärare förklarar Aspelin (2015) innebär att främja goda relationer i positiv ton både som lärare till elever och elever emellan (jmf. Lindström & Pennlert, 2022), där kvalitéer av medmännisklighet framhävs i form av att relationerna präglas av respekt och förtroende, samt syftar till att främja produktivitet i linje med utbildningen. Vidare förklarar författaren att det innebär en lyhördhet där den enskilda eleven förstås utifrån elevens perspektiv, där dels elevers utveckling och lärande står i fokus, dels en föreställningsförmåga hos läraren som vill förstå elevens sätt att kommunicera, följa elevens resonemang och potentiella känslor samt arbetar för att möta eleven i konstruktiva samtal som är till fördel för elevens utveckling.

När delaktighet tillskrivits en viktig roll för elevers möjligheter att skapa

meningsfullhet (Elvstrand et. al, 2025b) blir det relevantt att som lärare förstå i vilken utsträckning elever är delaktiga. Inkludering och delaktighet innebär mer än den fysiska placeringen av eleven, den samverkar med både social inkludering och pedagogisk inkludering (Nilholm, 2019). Det innebär således att en elev inte nödvändigtvis känner sig delaktig för att denne står i en grupp med vänner som leker, utan de sociala relationerna och förutsättningar för att delta i en gemensam pedagogisk miljö som gynnar elevens utveckling. God relationskompetens utgör möjligheter för lärare att främja elevers sociala och pedagogiska delaktighet, vilket kan främja en meningsfull fritid för elever. I den här studien används relationskompetens för att förstå hur lärare i fritidshem reflekterar över relationsfrämjande arbete i såväl lärarledda som fria aktiviteter.

Teori

I analysen av resultaten utgår denna studie ifrån Antonovskys (2005) teoretiska begrepp känsla av sammanhang (KASAM). KASAM innebär att vi behöver känna samtliga av de tre komponenterna begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet för att känna en känsla av sammanhang. Begriplighet innebär att det vi möter är strukturerat och förutsägbart, hanterbarhet innebär att vi har tillgängliga och tillräckliga resurser för att möta de krav som ställs på oss och meningsfullhet innebär att kraven är utmaningar som vi anser är värda att investera och engagera sig i. Vi behöver förstå vad som förväntas av oss, veta hur vi ska använda oss av vår tidigare erfarenhet för att gå till väga med hur vi möter dessa förväntningar och känna att vi har en egen vinning i att delta. Antonovsky (2005) menar att vår känsla av sammanhang har betydelse för hur utfallet blir när vi bemöter olika situationer eller händelser. Först när vi känner att vi upplever vår tillvaro som hanterbar, begriplig och meningsfull kan vi känna en känsla av sammanhang. I den här studien används KASAM som ett verktyg för att analysera studiens resultat utifrån begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet.

Metod

Kvalitativ intervjumetod passade den här studien bäst eftersom syftet med intervjuerna var att få ta del av lärare i fritidshems upplevelser, tankar och åsikter kring lärarledda aktiviteter, fria aktiviteter och begreppet meningsfull fritid (Kvale & Brinkmann, 2014). Intervjuerna genomfördes som semi-strukturerade intervjuer, vilket innebär att intervjuerna utgick ifrån en intervjuguide men

lämnade utrymme för följdfrågor där informanten gavs möjlighet att utveckla sina svar (Bryman et. al, 2025).

Urval

Studiens informanter anses vara lämpliga för studien då samtliga är utbildade lärare i fritidshem med erfarenhet som yrkesverksamma. Då informanternas anonymitet värnas benämns deras tid som yrkesverksamma inom fritidshem i tidsintervaller, detta för att inte kunna identifiera någon utifrån antal år som yrkesverksam. Intervjupersonerna i studien valdes ut genom strategiskt urval där informanterna besitter kunskap och insikter som är av intresse för studien (Patton, 2015).

Informanterna är utspridda i tätortsnära samhällen i en kommun men har förhållandevis nära avstånd till varandra. Studiens informanter består av fyra olika lärare i fritidshem som arbetar på tre olika fritidshem.

Tabell 1. Översikt av informanter

Informanter	Utbildning	Arbetserfarenhet i fritidshem
Bo	Lärare i fritidshem	5–10 år
Hollis	Lärare i fritidshem	<5 år
Sasha	Lärare i fritidshem	5–10 år
Sam	Lärare i fritidshem	>20 år

Genomförande

Ett informationsbrev (se bilaga 1) om studiens syfte och förfrågan om att delta i en intervju mejlades ut till samtliga informanter, därefter bokades intervjuerna via mail. En av informanterna önskade få tillgång till intervjufrågorna på förhand och därför skickades sedan en intervjuguide (se bilaga 2) över mail till samtliga som tackat ja till deltagande i studien.

Samtliga intervjuer skedde på distans över Microsoft teams där de också spelades in via inspelningsfunktionen i programmet. Varje intervjus tidsåtgång var mellan 30–45 minuter.

Intervjuerna inleddes med att kort presentera syftet med intervjun och sedan med att informera om intervjuens upplägg. Informanterna informerades om att intervjun skulle vara semi-strukturerad och att det innebar att följdfrågor utanför intervjuguiden kan komma att ställas. Därefter ställdes inledande frågor om lärarnas arbetserfarenhet och om fritidshemmets verksamhet. Intervjun var sedan indelad i tre kategorier (se intervjuguide, bilaga 2). Efter avslutad intervju tackades informanten för medverkan.

Den data som samlats in har förvarats på den Microsoft teams-kanal som upprättats av universitetet, och är således endast tillgänglig för student och handledare för den här rapporten. Detta för att säkerställa att inga obehöriga kan ta del av känslig information i det insamlade materialet och för att förekomma risken att data skulle kunna förloras. Informanterna anonymiserades i rapporten med fingerade namn på såväl informanter som fritidshem de verkade i, detta för att utesluta att deras identiteter och arbetsplatser skulle kunna avslöjas.

Databearbetning och analysmetod

Efter genomförda inspelningar av intervjuer transkriberades materialet ordagrant. Materialet analyserades i en tematisk analys för att urskilja och identifiera mönster samt för att sortera informanternas svar utifrån det syfte och frågeställningar som studien har (Gibbs, 2018). Dessa teman och mönster användes senare i studiens resultatdel samt analysdel för att kunna presentera resultatet på ett överskådligt sätt.

Nedan presenteras ett exempel på hur tematiseringen genomfördes (se tabell 2).

Tabell 2. Tematisering av intervjudata.

Transkript	Kategori	Tema
“Leken kanske kan vara slut. Aktiviteter är ju oftare öppnare på så sätt.”	Social delaktighet eller uteslutning	
“Man har några som bara vandrar runt och kanske aldrig kommer in i någon lek utan vet inte riktigt hur man ska		

Transkript	Kategori	Tema
göra med det där sociala, och det kan vara nog så klurigt att inte kunna leka.”		Delaktighet på fritidshemmet
“Det är viktigt att hjälpa alla så man får alla att känna sig delaktig, och får vara glad och ha relationer och bra relationer, framför allt till varandra. Att dom lyfter varandra, det är då lärandet och utveckling sker som bäst. När man är trygg, när man är glad. Man får känna att man lyckas.”	Lärare i fritidshems relationskompetens	
“Jag tror att barn känner sig fria när de är trygga och när de känner ja trygghet, och det grundar sig ju mycket i att kanske ha vänner, relationer, relationer till oss personal. På så vis är det ganska viktigt att vi gör saker både för eleverna och tillsammans med eleverna.”		

Etiska överväganden

Studiens etiska överväganden har utgått ifrån Vetenskapsrådets (2024) forskningsetiska principer för att säkerställa att informanternas integritet och rättigheter skyddas. Dessa principer innefattar att informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet följs och utgör tillsammans en grund för att skydda informanternas identitet.

Utifrån informationskravet (Vetenskapsrådet, 2024) har deltagarna skriftligen via mejl samt muntligt inför att intervjuerna påbörjats informerats om studiens syfte och hur materialet ska användas.

Samtyckeskravet innefattar en försäkran och påminnelse om att respondenterna kan välja att avbryta sitt deltagande när som helst inför eller under intervjun, vilket skedde i direkt anslutning till att inför innan intervjuerna påbörjades. Inför intervjutillfällena blev informanterna informerade om sina rättigheter att avbryta sin medverkan, och att detta givetvis var gällande under hela intervjuförloppet. Inför intervjutillfällena skickades samtidigt en samtyckesblankett ut (se bilaga 1) som samtliga deltagare signerat och returnerat inför intervjuerna.

Konfidentialitetskravet innebär att deltagarna anonymiseras så att det inte går att ta reda på vem som varit med i studien samt för att utesluta att ingen obehörig kommer att kunna ta del av materialet. Transkriberingen av intervjuerna utfördes med deltagarnas fiktiva namn.

Nyttjandekravet innebär att det material som framkommit under intervjuerna endast använts för denna studie (Vetenskapsrådet, 2024). Materialet har sedan arkiverats.

Metoddiskussion

I detta avsnitt presenteras såväl för- som nackdelar av valet av metod för denna studie. Den valda metoden är semistrukturerade intervjuer. Semistrukturerade intervjuer öppnar upp för att ställa respondenten fler frågor som kan dyka upp under intervjutillfället eller för att kunna möjliggöra att respondenten kan utveckla sitt svar. Semistrukturerade intervjuer möjliggör att respondenterna får berätta och beskriva sina uppfattningar och erfarenheter (Gibbs, 2018).

Respondenterna fick en intervjuguide (se bilaga 2) på förhand för att ges utrymme att reflektera över sina svar före intervjun. Då syftet med studien är att bidra till mer kunskap om *hur lärare i fritidshem beskriver lärarledda aktiviteter, fria aktiviteter samt deras arbete med att främja elevers delaktighet, känsla av sammanhang och meningsfulla fritid* är metoden således fördelaktig. En nackdel med metoden är att intervjuer såväl som transkribering och sortering av data kräver mycket tid, vilket innebär att antalet respondenter måste begränsas. Ytterligare en nackdel kan vara att frågornas utformning kan uppfattas som ledande när respondenterna ska besvara dessa frågor, eftersom frågorna ställs utifrån de avgränsade ämnen som arbetet avser behandla. Eftersom urvalet är

begränsat till fyra informanter kan studiens resultat givetvis inte anses vara representativa för alla lärare i fritidshem. Däremot kan den bidra med värdefulla insikter i hur lärare i fritidshem kan reflektera och resonera kring lärarledda aktiviteter, fria aktiviteter och begreppet meningsfull fritid.

Resultat

I följande avsnitt presenteras resultatet av de fyra intervjuerna med verksamma lärare i fritidshem. Resultatet är indelat i tre delar som kopplas till studiens syfte och frågeställningar.

Hur lärare i fritidshem beskriver lärarledda aktiviteter och dess roll i fritidshemmets pedagogiska verksamhet

Alla fyra lärare i fritidshem är överens om att lärarledda aktiviteter ska erbjudas eleverna i fritidshemmets dagliga verksamhet och att de kan utgöra många värdefulla syften för elevernas utveckling, trivsel och lärande. Hollis framhåller inkludering och delaktighet som värden lärare i fritidshem kan främja genom lärarledda aktiviteter:

Jag jobbar jättemycket med att få med dom här barnen som kanske inte har en självklar kompis. Sen så är väl målet egentligen att dom ska kunna leka själva. Jag blir glad när jag ser att det är nästan ingen som vill vara med [i de lärarledda aktiviteterna]. Alla är upptagen, det är positivt att om dom kan hitta in i meningsfulla aktiviteter alldeles själva, och hitta nya relationer eller nya förmågor. (Hollis)

Lärlarledda aktiviteter kan således ses som ett sätt att möjliggöra att elever får utveckla positiva relationer eller träna förmågor i en gemenskap med andra. Det kan samtidigt ses som viktiga inslag i fritidshemmet för att motverka att det motsatta ska ske. Uteblivna lärarledda aktiviteter kan medföra en oro hos lärare i fritidshem att elever således inte får möjlighet till att ha positiva relationer till andra elever eller får, i en gemenskap, utveckla sina förmågor på fritidshemmet. ”Om man inte vet vad man ska göra eller inte vet vem man ska vara med, eller

man är utanför, eller ensam, eller kompisen är sjuk, eller vad som helst så är det verkligen inte kul” menar Hollis. Även Bo framhåller delaktighet som ett syfte och så som en av de saker man vill uppnå med lärarledda aktiviteter:

...att man utifrån styrdokumentet ser till att man har ett heltäckande lärandeperspektiv och det handlar ju både om sociala färdigheter och kunskaper, till relationer och att elever ska må bra, så jag ser utifrån ett helhetsperspektiv på det sociala, pedagogiska lärandet. (Bo)

Att det finns lärarledda aktiviteter kan också förstås som ett medel för lärare att uppfylla läroplanens mål om att undervisning ska bedrivas på fritidshem och att ett lärande för eleverna ska möjliggöras. Sam förklarar det: “ska vi få med det som står i läroplanen och de bitarna, då har vi ju vissa aktiviteter som är styrda.” Sasha tar upp att elever utmanas genom de lärarledda aktiviteterna. “Framst tycker jag att det är för att utmana och ge perspektiv på saker och ting på ett annorlunda sätt än vad de kanske tänkt sig” menar Sasha. Genom lärarledda aktiviteter kan elever utvecklas och deras värld således vidgas, anser både Sasha och Sam. Sam lägger till ytterligare en aspekt kring att utmanas som kan kopplas till elevers delaktighet och inflytande:

Får de prova på lite olika saker, då stärker det ju sen deras önskan också att önska saker, och har de aldrig fått testa på, då är det ju inte så lätt för dom att veta vad de ska önska, så det är ju absolut viktigt. (Sam)

En väg till delaktighet och elevinflytande på fritidshemmet kan således vara att lärare öppnar upp för att elever ska känna till vad för alternativ som finns, samt att eleverna själva har tillägnat sig insikter i vad för aktiviteter de upplever att de blir positivt stimulerade av. Hollis menar att elevinflytande kan ske i planeringen och förklarar att hon tar med eleverna i planeringen för att kunna “utgå ifrån dem, deras intressen, deras lust och deras driv och engagemang”. Bo påpekar en påverkans effekt lärare kan ha för elevers utveckling och beskriver: “vuxna kan som sagt utmana elever, de är ju bara i början av sin resa i lärande, så på det viset kan vuxna påverka mycket”. Hollis tar upp trygghet som en aspekt att ha i åtanke:

Jag tror att du kan känna dig tryggare, om du går ut på rast eller på fritids, om du känner dig osäker på vad du ska göra, och så finns det någonstans att gå, där man vet att här får alla vara med. (Hollis)

Trygghet framhävs som betydelsefullt av samtliga lärare i fritidshem. Trygghet ur ett fritidshemsperspektiv kan förstås som att ha en plats att gå till. Det kan också förstås som en trygghet i att veta vilka sammanhang man villkorlös har möjlighet att delta i. Även Sasha menar på att elever kan placeras i en svårorienterad mark på fritidshemmet, där lärarledda aktiviteter kan förenkla för elever att navigera. Han exemplifierar det:

Det ser man ju med många också att, de som funkar bra under lärarledda aktiviteter och aldrig har svårigheter med det, kan ibland ha svårigheter med det fria. Att, det blir för fritt, vad förväntas av mig nu, medan den där tydliga ramen gör att jag vet vad som förväntas av mig, jag vet vad som ska hända. Men när det inte blir det så kan det bli svårt. (Sasha)

Sasha förklarar att trygghet kan förstås som en struktur med tydlighet från ett lärarperspektiv. Att lärare visar på en tydlighet, där elever vet vad som ska göras och vad som förväntas, kan även det förstås som ett sätt att inbringa trygghet. Bo beskriver trygghet och elevers välbefinnande på fritidshem:

Många elever mår bra av det, än att bara ha det fria. Så, många elever behöver det där strukturerade, att man vet vad som förväntas. Men även med att få med elever som inte är lika bra på att ta för sig, är lärarledda aktiviteter bra för. (Bo)

Lärarna beskriver utmaningar med det lärarledda och det kan förklaras vara att det konkurrerar med det fria valet. "Utmaningen är ju att få dit de barn som kanske inte är så på, att få med dom, för man vill ju ändå inte att de ska tycka att det är pest och pina" förklarar Sam. Även Hollis tar upp känslor av tvång som

någoting att undvika. "Jag vill ju inte att det ska vara att jag tvingar i dem i någoting som ingen är sugen på att göra, bara för att" förklarar Hollis. Lärare i fritidshems förväntningar på att erbjuda elever en variation av att få prova på olika arbetssätt och inspirera eleverna till att göra nya upptäckter kan således få motstånd av eleverna på fritidshemmet. Riskerna med det, menar lärarna i fritidshem, är bland annat att elever går miste om att bli utmanade och att upptäcka nya intressen.

Hur lärare i fritidshem beskriver fria aktiviteter och dess roll i fritidshemmets pedagogiska verksamhet

De fria aktiviteterna ses som självklara och viktiga. Fria aktiviteter är ett dagligt inslag på alla tre fritidshem, men i intervjuerna framkommer färre utsagor som beskriver fria aktiviteter, jämfört med antalet utsagor lärarna återger om de lärarledda aktiviteterna. Sasha tar upp att fria aktiviteter kan härledas till en känsla av avsaknad av prestation och förväntningar från andra om önskvärda beteenden, och kan frambringa upplevelser av frihet. "Det minns man ju själv är de bästa lekarna man hade. Det var ju frånvaro av vuxna" förklarar Hollis. Sasha beskriver fri aktivitet som ett uttryck för frihet:

*Just det fria gör ju att man känner kanske att man får göra som man själv vill. Att ingen hökar över en och känner att det måste ske på det här sättet eller någon förväntar sig av mig att jag ska bete mig på ett visst sätt så att jag måste göra det precis som någon annan vill.
(Sasha)*

Även Bo framhåller fria aktiviteter som viktiga för eleverna. "Det är viktigt att elever får välja, att de utvecklas i det fria och får styras av det lustfyllda" menar han. Sam påpekar att fria aktiviteter kan kopplas till elevinflytande. "En elev kan få en idé, ja men klart vi ska göra det. Vi tar fram grejerna som behövs, men det kommer från eleverna." Det kan ses som ett exempel på hur lärare i fritidshem kan främja elevers egna initiativ i de fria aktiviteterna. Sasha vidhåller också de fria aktiviteterna som nödvändiga för att elever ska få rekreation efter en skoldag av lärarstyrda inslag:

...det behöver inte alltid vara lärarlett. Det är väldigt viktigt att dom också får en balans mellan att hela skoldagen är styrd, där är det alltid en lärare som bestämmer vad man ska göra. Sen när man kommer till fritids, så måste det ändå finnas någon form av frihet. För annars blir det ju inte bra. Man kan inte bara ha lärarstyrda grejer och säga åt dom att nu ska ni göra det, det och det. De behöver ju det där fria, för det finns mycket lärdom i det också. (Sasha)

De fria aktiviteterna kan således ses som tillfällen för elever att få göra vad de själva vill efter en dag som redan innehållit krav och förväntningar på eleverna. De fria aktiviteterna framhävs som viktiga, men lärarna i fritidshem beskriver också utmaningar i det fria för såväl lärare som elever. Bo påpekar att än fast leken är fri, så krävs det inte mindre ansträngningar av en lärare, utan kanske krävs det till och med mer än i det lärarledda. Han tar upp att elever kan behöva stöttning i det sociala och menar att lek, med inträde och regler, kan vara svårt för elever att tolka och komma överens med kompisar om. Det kan också vara svårt för elever att förstå vad som förväntas av dem. Han pekar på svårigheter genom att exemplifiera: "det är inte alltid lätt. Det skapas hierarkier bland elevgrupper, vissa kompisar, bästa kompisar." Även Sam framhäver betydelsen av att vara nära och uppmärksam som lärare i de fria aktiviteterna:

Man pratar ju mycket om den fria leken, men det måste ju du som pedagog vara lite aktiv för. Står du på långt håll och tittar så har du ingen aning om vad de gör, det kan se bra ut, men det kanske inte alls är bra. (Sam)

Det finns således perspektiv från lärare i fritidshem på att utebliven stöttning från lärare i de fria aktiviteterna medför att höga krav ställs på elevers sociala och relationella färdigheter. De fria aktiviteterna kan innebära att elever befinner sig i sammanhang som kan vara svårtolkade för eleverna och där frågor om vad, hur och när något ska göras är oklara. Hollis exemplifierar:

Om man inte vet vad man ska göra eller inte vet vem man ska vara med, eller man är utanför, eller ensam, eller kompisen är sjuk, eller

vad som helst så är det verkligen inte kul. Eller om man inte förstår lekreglerna som de här kompisarna har, man hänger inte med, det ser man hela tiden. Jag tror att man förväntar sig lite väl mycket av barnen om man tänker att man enbart ska köra fri lek, även om den är superviktig och man kan stötta den på många sätt så tror jag ändå det finns plats för båda. (Hollis, lärare i fritidshem)

Den fria leken ses som självklar, men kan förstås som i behov av lärares stöttning för att lärare ska kunna skapa sig en förståelse över hur elevers möjligheter till delaktighet görs. Delaktighet kan förstås utifrån den enskilde elevens perspektiv, och där menar Bo att en viss stöttning från lärare i de fria aktiviteterna är av vikt för att det ska uppnås.

Det är viktigt att hjälpa liksom alla så man får alla att liksom känna sig delaktiga och får vara glad och ha relationer och ha bra relationer, framför allt till varandra och att de lyfter varandra, känner positivitet. För det är ju då också lärande, utvecklingen, sker som bäst. När man är trygg, när man är glad. Man känner att man får lyckas, så att det är också viktigt att få in det i det fria. (Bo)

Det kan förstås som att lärare behöver besitta relationskompetens för att veta när stöttning behövs och att ett viktigt mål med lärare i fritidshems arbete är att elever ska få känna glädje och lyckas i fritidshemmets verksamhet.

[Hur lärare i fritidshem beskriver sitt arbete med att främja elevers delaktighet, känsla av sammanhang och meningsfulla fritid](#)

Samtliga informanter framhåller meningsfull fritid som viktigt för fritidshemmet. Begreppet meningsfull fritid kan innehålla olika byggstenar enligt lärarna i fritidshem i den här rapporten. Sasha menar att elevinflytande utgör en viktig aspekt för att meningsfull fritid ska kunna uppnås:

Jag tycker ju fortfarande att det är det som gör att dom upplever mest meningsfull fritid, att dom har en påverkan på verksamheten, att det är deras verksamhet, det ska inte vara min eller mina kollegors, ja vi pedagoger, det ska inte vara vår verksamhet på det sättet. (Sasha)

Ett fokus på att fritidshemmet är till för elevernas intressen och nyfikenhet blir således viktigt för att främja meningsfullhet på fritidshemmet. Hollis menar att gemenskap är eftersträvansvärt för lärare i fritidshem att främja för att eleverna ska erbjudas en meningsfull fritid:

Jag vill att alla ska känna att de är en del av fritids, de får vara med, det är vårt fritids. Här trivs jag. Jag är liksom med och äger fritids. Det tror jag är jätteviktigt, att känna att man är en självklar del av gruppen och att man är viktig. (Hollis)

Elevers delaktighet i en gemenskap, att som elev få vara med och påverka fritidshemsverksamhetens innehåll samt elevers trivsel på fritidshemmet framhålls som centralt för att meningsfull fritid ska kunna finnas. Hur detta kan uppnås för den enskilde eleven kan se olika ut för olika elever, menar Bo:

Alla är olika och det gör att det i fritidshemmet måste erbjudas en bredd för att det ska bli meningsfullt. Det finns vissa som mår bra och utvecklas mycket i det fria och det finns många elever som behöver det strukturerade mer. Att det är det här vi gör, ramar, så här ser det ut, nu går vi i de här stegen för att göra det här och man känner att det blir tydligt vad man ska göra. (Bo)

Elever måste få valmöjligheter mellan det styrda och det fria för att få sina individuella behov tillgodosedda. Utifrån Bo kan vi förstå att det är lärare som ska se till att de olika valmöjligheterna finns tillgängliga för eleverna. Även Sam tar upp struktur utifrån lärares möjligheter att forma fritidshemmets verksamhet: "så det är bra, det här med struktur. De får prova på olika saker för att de ska kunna önska det som känns meningsfullt för dom" menar hon. Hollis framhäver att meningsfullhet och fritid inte nödvändigtvis innebär frihet så som avsaknad av styrning, och lägger till relationer som en viktig aspekt:

Jag tänker inte att fritid behöver vara liksom att man bara ska få göra precis vad man vill och att man inte behöver ha några aktiviteter som man erbjuder eller någon struktur på saker och ting. Utan jag tror att barn känner sig fria när de är trygga och när de känner ja trygghet, och det grundar sig ju mycket i att kanske ha vänner, relationer, relationer till oss personal. På så vis är det ganska viktigt att vi gör

saker både för eleverna och tillsammans med eleverna. För jag tror det skapar känslan av en meningsfull fritid. (Hollis)

Delaktighet, elevinflytande samt relationer kan förstås som centrala aspekter att ha i åtanke för att elevers meningsfulla fritid ska främjas på fritidshemmet. Det kan också förstås utifrån att lärare besitter relationskompetens. Sasha exemplifierar:

Det är ju ofta den balansgången att se när man behöver styra upp någonting eller om man behöver backa tillbaka ett steg och faktiskt inte göra någonting. Det kan ju vara, om man nu ska prata lärarlett, så är det ju kanske att ha den pedagogiska biten att inte vara inne i det. För då blir det ju att jag tar ett aktivt val att jag inte alltid behöver vara den som leder, utan jag kan vara i bakgrunden. (Sasha)

Detta kan förstås som att lärare behöver kännedom i vilka situationer som kräver stöttning och vilka situationer där elevers utveckling och lärande främjas bäst utan styrning av lärare. Även Hollis framhäver ett fokus på elevernas intresse och behov och förklarar att en viktig del av lärarrollen innebär ”att vara lite lyhörd och flexibel, att vara beredd på att ändra saker” menar Hollis.

Diskussion och analys

I detta avsnitt presenteras resultatets centrala delar och hur det kan förstås med den tidigare forskningen som presenterats i bakgrunden. Det analyseras också med det teoretiska perspektivet KASAM (känsla av sammanhang) som även det återfinns i bakgrunden. Analysen grunder sig i de tre frågeställningarna; *hur lärare i fritidshem beskriver lärarledda aktiviteter, hur lärare i fritidshem beskriver fria aktiviteter och hur lärare i fritidshem beskriver deras arbete med att främja elevers delaktighet, känsla av sammanhang och meningsfulla fritid.* Analysen delas upp i tre rubriker som tar sitt ursprung i de tre frågeställningarna.

Lärare i fritidshems syn på lärarledda aktiviteter

Resultatet visar att lärare i fritidshem beskriver lärarledda aktiviteter som viktiga för elevers utveckling och lärande samt att dessa fyller många funktioner i fritidshemmets verksamhet. Elevers relationsskapande och delaktighet på

fritidshemmet lyfts särskilt fram som något lärarledda aktiviteter kan främja. Lärarna i studien uttrycker att de lägger ner mycket arbete i att få med de elever som inte har en givna vänskapsrelationer på fritidshemmet, och därför kan hitta gemenskap och får utvecklas i det lärarledda. Tidigare forskning (jmf Orwehag, 2024) visar liknande resultat där aktiviteter som organiserats av lärare innebär att lärare möjliggör ett sammanhang för elever att villkorslöst delta i utan att riskera att bli exkluderade av andra elever.

Många av lärarna menar att lärarledda aktiviteter kan verka som en inspirationskälla för eleverna där deras värld utökas i och med att de får prova på nya saker och finna nya intressen. Samtidigt beskriver två av lärarna en oro för att elever ska uppleva tvång i det lärarledda på fritidshemmet. Tidigare forskning (jmf Elvstrand & Lago, 2024) lyfter fram lärares dilemma mellan att vilja främja socialt lärande samtidigt som att inte vilja att elever ska uppleva fritidshemmet som för kravfyllt. En av lärarna ser till elevernas tidigare skoldag och påpekar att elever inte kan ha måsten, eller någon som bestämmer vad de ska göra, under hela dagen. Tidigare forskning (Ackesjö & Dahl, 2022) bekräftar att det finns en oro bland lärare i fritidshem om att verksamheten ska vara för skolpräglad. En lärare påpekar att lärare i fritidshem kan använda sig av läroplanen för att ha ett heltäckande lärarperspektiv, men att som lärare i fritidshem ska det finnas fokus på att elever ska ha det bra både utvecklingsmässigt och relationsmässigt. Tidigare forskning (jmf Ackesjö et. al, 2025) pekar också på denna aspekt av det komplexa i lärare i fritidshems uppdrag - att balansera läroplanskrav på undervisning med frivillighet och elevers inflytande på fritidshemsverksamheten.

Lärare i fritidshems syn på fria aktiviteter

Resultatet visar att lärarna i studien anser att fria aktiviteterna har en given plats i fritidshemmets verksamhet. Tidigare forskning (Hedrén & Hjalmarsson, 2025) bekräftar att fria aktiviteters position på fritidshemmet anses självklara. Samtidigt beskriver lärare i fritidshem en problematik med vad det fria kan innebära. En lärare uttrycker att utebliven elev närvaro i lärarledda aktiviteter, att elever hellre väljer fria aktiviteter, kan härledas till något positivt eftersom det då kan innebära att elever hittar meningsfulla aktiviteter och relationer på egen hand. Å andra sidan menar samma lärare att lärare ställer väldigt höga krav på elevers sociala och relationella förmågor om fritidshemmen endast erbjuder fria

aktiviteter på fritidshemmet, där elever förväntas förstå vad som krävs av dem i olika sociala samspel och situationer. Även två andra lärare i studien ser ett behov av lärares stöttning av elever i deras fria aktiviteter där de ska tolka regler och förstå förväntningar. Forskning visar också att de fria aktiviteterna å ena sidan kan verka främjande för att elever ska få utveckla positiva relationer till andra i en gemenskap som upplevs som meningsfull, men å andra sidan motverka att positiva relationer skapas i form av att elever kan uteslutas av andra elever (Lago & Elvstrand, 2024). Annan tidigare forskning föreslår att lärare i fritidshem kan hålla sig nära, och kanske även delta, i de fria aktiviteterna för att skapa sig förståelse över vad som sker i leken, hur det görs och vilka förutsättningar som finns (Kane, 2015). Detta stämmer överens med vad lärare i studien återger.

Lärare i fritidshems syn på sitt arbete med att främja elevers delaktighet, känsla av sammanhang och meningsfulla fritid

Resultatet av studien visar på fyra centrala begrepp när lärare i fritidshem beskriver sitt arbete med meningsfull fritid: Elevinflytande, relationer, lyhördhet och flexibilitet. Dessa fyra kvalitéer framstår som viktiga delar för elevers känsla av sammanhang (Antonovsky, 2005) och diskuteras mer ingående nedan.

Samtliga lärare påvisar en uppfattning om att meningsfull fritid sker när eleverna upplever att de har inflytande över verksamheten. En lärare förklarar det med att det ska vara elevernas verksamhet för att den ska upplevas meningsfull för eleverna. Tidigare forskning (Elvstrand et. al, 2025b) identifierar delaktighet och begriplighet som avgörande faktorer för att elever ska uppleva aktiviteter på fritidshemmet som meningsfulla. Delaktighet kan förstås utifrån Nilholm (2019) som att vi är fysiskt, socialt och pedagogiskt delaktiga. Begriplighet kan förstås utifrån Antonovskys (2005) teori KASAM (känsla av sammanhang) som att det vi möter upplevs som strukturerat och förutsägbart. Flertalet lärare i studien framhäver struktur som viktigt för elever på fritidshem, vilket enligt KASAM kan tolkas som att elevers begriplighet värnas. Lärarna framhäver att alla är olika och således är i behov av olika aktiviteter samt har olika behov av stöttning på fritidshemmet. Två lärare menar att en del mår bra och finner meningsfullhet i det fria, medan andra elever behöver struktur och tydlighet för att uppleva meningsfullhet.

Folkhälsomyndighetens (2022) rapport visar på samband mellan elevers psykiska välmående och hur elever upplever att de får stöttning av lärare och vänner. En lärare beskriver en balansgång mellan att veta när man som lärare ska ta en ledande roll för att styra upp aktiviteter, och när man som lärare i stället ska ta plats i bakgrunden. Detta går att förstå i relation till tidigare forskning (Aspelin, 2015; Lindström & Pennlert, 2022) som beskriver relationskompetens som en förmåga att verka relationsfrämjande elever emellan, samt en förmåga att främja goda relationer mellan lärare och elev.

Flera lärare framhäver lyhördhet och flexibilitet som viktiga kvalitéer att besitta för att främja goda relationer och för att möjliggöra att aktiviteter kan upplevas som meningsfulla. Tidigare forskning (Hedré & Hjalmarsson, 2025) visar att elever kan skapa mening inom aktiviteter, och inte enbart genom själva aktiviteten i sig utan genom elevers möjligheter till att ha inflytande och påverka vad som sker i aktiviteterna. Flertalet av lärarna i studien menar att lärare i fritidshem måste fatta väl avvägda beslut över hur de kan agera för att bidra till en meningsfullhet för eleverna, i såväl lärarledda aktiviteter som i fria aktiviteter. Detta tyder på att lärares relationskompetens är av stor vikt för lärare i fritidshems arbete, för att kunna främja meningsfullhet för elever (Aspelin, 2018).

Slutsatser

Studien visar att uppdraget som lärare i fritidshem kan förstås som komplext där det finns en ständig balansgång mellan lärarledda och fria aktiviteter, samtidigt som meningsfullhet ska genomsyra verksamheten där elevers inflytande bör fokuseras. Lärare i den här studien beskriver denna komplexitet där lärarledda aktiviteter framstår som betydelsefulla för att främja lärande, positiva relationer och delaktighet, samtidigt som dessa å andra sidan kan motverka den frihet, frivillighet och kravfrihet som fritidshemmet också ska erbjuda. Fria aktiviteter ses, enligt lärare i studien, som givna på fritidshemmet och kan främja elevinflytande, relationer och frihet, men kan samtidigt verka exkluderande för elever som inte självklart kan navigera sig till ett givet och tryggt sammanhang i det fria fritidshemmet. Utifrån lärare i fritidshem kan de fria aktiviteterna också förstås som komplexa, utifrån att de kan kräva lärares stöd och direkta närvaro för att de ska vara ett tryggt och inkluderande sammanhang för elever. Samtidigt

visar studien att lärare kan uppleva sin styrning som delvis riskabel där det potentiellt kan motverka elevers upplevelser av frivillighet på fritidshemmet. Studien kan på så sätt också visa att meningsfullhet inte uppstår i vare sig lärarledda eller fria aktiviteter, utan sker i ett samspel där lärare kan göra viktiga avvägningar för att främja det meningsfulla för individen. Lärare i fritidshems relationskompetens kan därför tolkas som viktig, där lärares förmåga att balansera mellan olika lärarledda och fria aktiviteter inverkar på hur elever kan känna en känsla av sammanhang samt uppleva sin tid på fritidshemmet som meningsfull.

Framtida forskning

All forskning som bedrivs inom ämnet kan gynna fritidshemmets utveckling i framtiden, även om fritidshemmets numera läroplansgrundande verksamhet på senare år blivit ett större utforskat forskningsområde.

Den här studien har visat hur lärare i fritidshem ser på lärarledda aktiviteter, fria aktiviteter och hur lärare i fritidshem kan främja meningsfullhet och delaktighet på fritidshemmet. Ett förslag på framtida forskning skulle kunna vara att ur ett elevperspektiv förstå lärarledda aktiviteter, fria aktiviteter samt hur delaktighet och meningsfullhet görs ur ett elevperspektiv.

Referenslista

Ackesjö, H., & Dahl, M. (2022). Pedagogisk takt i fritidspedagogisk undervisning. En välregisserad dans mellan lärare och elever. *Nordisk tidsskrift för pedagogikk og kritikk*, 8. <https://doi.org/10.23865/ntpk.v8.3331>

Ackesjö, H., & Haglund, B. (2021). *Fritidspedagogisk undervisning: En fråga om intentionalitet, situations-styrning och inbäddning*. Fritidshemmets Pedagogiska Uppdrag Utbildning Och Lärande/Education and Learning, 15 (1), s.69–87

Ackesjö, H., Wernholm, M., Gardesten, J. (2025). Design av fritidspedagogisk undervisning med fokus på mjuka förmågor – att balansera fritt och styrt. *Forskning om undervisning och lärande*, 13(3): 51–70 <https://doi.org/10.61998/forskul.v13i3.47587>

Antonovsky, A. (2005). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur & Kultur

Aspelin, J. (2015). Lärares relationskompetens. Begreppsdiskussion med stöd i Martin Bubers begrepp ”det sociala” och ”det mellanmänniska”. I: *Utbildning & demokrati. Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik*. Vol. 23, Nr 3 sid 49–64.

Aspelin, J. (2018). *Lärares relationskompetens: vad är det? Hur kan den utvecklas?* (1 uppl.) Stockholm: Liber AB

Bryman, A., Clark, T., Foster, C., & Sloan, L. (2025). *Samhällsvetenskapliga metoder*. (4 uppl.) Stockholm: Liber AB

Elvstrand, H., & Lago, L. (2019). ‘You know that we are not able to go to McDonald’s’: Processes of doing participation in Swedish leisure time centres. *Early Child Development and Care*, 189(13), s. 2156–2166. <https://doi.org/10.1080/03004430.2018.1443920>

Elvstrand, H. & Lago, L. (2021). *Sociala relationer i fritidshem*. (1 uppl.). Stockholm: Natur & Kultur

Elvstrand, H. & Lago, L. (2024). Frihet, frivillighet och styrning. I: Lundmark, S. & Kontio, J. *Fritidsdidaktiska dilemman*. s.39–62. (1 uppl.). Stockholm: Natur & Kultur

Elvstrand, H., Lago, L., Boström, H. & Jansson, M. (2025a). “Det är inte så roligt när inte Alice är här”: Hur aktiviteter och relationer bidrar till och hindrar att

barn trivs i fritidshem. I: Nordisk tidskrift för pedagogikk og kritikk. Volum 11. Nr2. s. 54–71.

Elvstrand, H., Lago, L., & Jansson, M. (2025b). Vad händer i fritidshemmet? : En studie om elevers erfarenheter med fokus på delaktighet. *Educare*, (1), 20–44. <https://doi.org/10.63310/edu.2025.1.48247>

Elvstrand, H., Lago, L. & Simonsson, M. (red). (2026). *Fritidshemmets möjligheter: att arbeta fritidspedagogiskt*. (2 uppl.) Lund: Studentlitteratur AB

Folkhälsomyndigheten. (2022). *Hur hänger olika skolfaktorer samman med ungdomars hälsa och välbefinnande i Sverige*. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/publikationer-och-material/publikationsarkiv/h/hur-hanger-olika-skolfaktorer-samman-med-ungdomars-halsa-och-valbefinnande-i-sverige--analyser-pa-data-fran-skolbarns-halsovanor/>

Gibbs, G. R. (2018). *Analyzing qualitative data* (2 uppl.) Los Angeles: SAGE Publications

Hedrén, S., & Hjalmarsson, M. (2025). Erbjudanden om barns meningsskapande i lärarledda aktiviteter i fritidshem. *Utbildning & Lärande*, 18(1). <https://doi.org/10.58714/ul.v18i1.1785>

Kane, E. (2015). *En lekande skola*. I: *Fritidshemmet och skolan: det gemensamma uppdraget*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur. s.215–230

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. (3 uppl.) Lund: Författarna och Studentlitteratur AB

Lindström, G. & Pennlert, L. (2022). *Undervisning i teori och praktik: en introduktion i didaktik*. (8:e reviderade upplagan). Umeå: Fundo förlag

Nilholm, C. (2019). *En inkluderande skola - möjligheter, hinder och dilemman*. (1 uppl.) Lund: Studentlitteratur AB

Orwehag, M. (2024). Didaktik i fritidshemmet. I: Haglund, B., Gustafsson Nyckel, J. & Lager, K. (red). *Fritidshemmets pedagogik i en ny tid*. (2 uppl., s 141-171). (2024). Malmö: Gleerups

Patton, M. Q. (2015) *Qualitative research & evaluation methods*. (4 uppl.) Thousand Oaks, California: SAGE publications

Skolforskningsinstitutet. (2021). *Meningsfull fritid, utveckling och lärande i fritidshem*. (Systematisk forskningssammanställning 2021:03).

SFS 2010:800. (2010). *Skollag*. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Skolverket. (2011) *Fritidshemmet – en samtalsguide om uppdrag, kvalitet och utveckling* (2 uppl.).

Skolverket. (2023). *Fritidshemmet- Ett kommentarmaterial till läroplanens fjärde del*

Skolverket. (u.å). *Rätt till fritidshem eller öppen fritidsverksamhet*. <https://www.skolverket.se/styrning-och-ansvar/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/ratt-till-fritidshem-eller-oppen-fritidsverksamhet>

Skolverket. (2025a). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet: Lgr22: reviderad 2025*. (3:e uppl.).

Skolverket. (2025b). *Lärare och elever i fritidshem*. <https://www.skolverket.se/publikationer?id=13228>).

Vetenskapsrådet. (2024). *God forskningssed*.

Wiklander, M. & Öjebrant, L. (2023). *Elevers intressen och behov: Vad elever kan göra och vad de vill göra i fritidshemmet*. [Examensarbete, Malmö universitet]. DIVA. <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:1762558>

Øksnes, M. & Sundsdal, E. (2024). *Lek i fritidshem*. I: Haglund, B., Gustafsson Nyckel, J. & Lager, K. (red). *Fritidshemmets pedagogik i en ny tid*. (2 uppl.). (2024). Malmö: Gleerups. s.191–209

Bilaga 1. Missivbrev

Informationsbrev

Inbjudan att delta som informant till en studie om lärarledda aktiviteter i fritidshemsverksamhet och dess betydelse för elevers meningsfulla fritid

Jag heter Erika Viberg och jag studerar på grundlärarprogrammet med inriktning mot fritidshem på Umeå universitet. Jag är nu inne på termin sex och ska skriva ett examensarbete. För det skulle jag behöva hjälp av dig som är verksam fritidslärare som informant i studien. Syftet med studien är undersöka hur lärare i fritidshem beskriver och motiverar lärarledda aktiviteter i relation till fri lek, samt vilken betydelse lärare i fritidshem tillskriver lärarledda aktiviteter för elevers meningsfulla fritid, delaktighet och känsla av sammanhang i fritidshemmets verksamhet. Som en första del i arbetet med studien har jag fördjupat mig i forskning och litteratur kring det aktuella ämnet och för att fördjupa mig ytterligare är dina erfarenheter värdefulla. För att kunna ta del av dina erfarenheter inom området kommer jag genomföra en intervju och spela in den.

Vid arbetet med rapporten kommer hänsyn till Vetenskapsrådets forskningsetiska principer att tas, vilket innebär att du informeras om syftet med rapporten, resultatet kommer enbart användas i examensarbetet, ditt deltagande är frivilligt och du har när som helst rätt att avbryta ditt deltagande. Det handlar även om att allt material behandlas konfidentiellt, vilket innebär att fiktiva namn kommer användas och dina svar och ljudinspelning av intervjuerna kommer att förvaras på säker plats och behandlas så att inga obehöriga kan ta del av dem. Materialet räknas som personuppgifter enligt EU:s dataskyddsförordning 2016/679 (GDPR), och inspelningarna kommer raderas efter att betyg rapporterats in för kursen. Du har även rätt att kontakta Umeå universitet för att få information om vilka uppgifter som behandlas om dig eller för att begära rättelse, överföring, radering eller begräsning av dina personuppgifter. Du kan även kontakta universitetets dataskyddsombud på mejl pulo@umu.se. För mer information om hur universitetet behandlar personuppgifter se: umu.se/gdpr. Om du har några frågor eller funderingar kring ditt deltagande eller examensarbetet är du välkommen att kontakta mig på mejl: ervi0014@ad.umu.se

Med vänliga hälsningar,
Erika Viberg
Grundlärarstudent
Umeå universitet

Samtyckesblankett

Samtycker du till att medverka i examensarbetet om X på det sätt som har beskrivits i informationsbrevet ovan och där det också framgår hur personuppgifter ska hanteras?

Ja Datum: Namn:

Bilaga 2. Intervjuguide

Intervjuguide

Lärares beskrivningar av lärarledda och fria aktiviteter i fritidshem

Intervjun är utformad som en semi-strukturerade intervju. Jag ämnar att få veta mer om lärare i fritidshems åsikter, erfarenheter och tankar så därav är frågorna ställda ur ett teoretiskt perspektiv, med andra ord dina tankar, åsikter och erfarenheter.

Syfte: Syftet är att få lära mig mer om hur lärare i fritidshem ser på lärarledda och fria aktiviteter i fritidshem samt vad de ser för möjligheter till att dessa kan inverka på elevers meningsfulla fritid och känsla av sammanhang. Syftet är att, utifrån lärare i fritidshems perspektiv, undersöka potentiella framgångsfaktorer och utmaningar med lärarledda aktiviteter i relation till fria aktiviteter eller den fria leken.

Inledande frågor:

- Hur ser din utbildning ut?
- Hur länge har du jobbat i fritidshem?
- Hur ser er verksamhet ut? Antal elever på fritidshemmet, fördelning av elevgrupper, personaltäthet och så vidare.

1. Lärarledda aktiviteter

- Vad är, enligt din erfarenhet och din tolkning av styrdokumentet, syftet med lärarledda aktiviteter?
- Hur motiverar du lärarledda aktiviteter på fritidshemmet?
- Vad ser du för framgångsfaktorer och utmaningar med lärarledda aktiviteter?
- Vad får eleverna ut av lärarledda aktiviteter enligt din erfarenhet?
- Vilken betydelse har lärarledda aktiviteter för fritidshemmets pedagogiska uppdrag?
- Vilken roll får du som lärare för de lärarledda aktiviteterna?

2. Fria aktiviteter

- Vad är, enligt din erfarenhet och din tolkning av styrdokumentet, syftet med fria aktiviteter?
- Vad ser du för framgångsfaktorer och utmaningar med de fria aktiviteterna?
- Hur skulle du beskriva fria aktivitetens mening för fritidshemmet?
- Hur anser du att balansen mellan lärarledda aktiviteter och fria aktiviteter bör se ut?
- Hur skiljer sig din roll som lärare i fritidshem åt i den lärarledda aktiviteten i jämförelse med den fria aktiviteten?

3. Meningsfull fritid och känsla av sammanhang

- Läroplanens fjärde kapitel om fritidshemmet inleds med "undervisningen i fritidshemmet ska stimulera elevernas utveckling och lärande samt erbjuda en meningsfull fritid." Hur ser du på begreppet meningsfull fritid?
- Vad får gemenskap, relationer och struktur för betydelse för elevers upplevelser av och på fritidshemmet?

- Hur kan lärarledda aktiviteter och fria aktiviteter främja eller inverka på elevers meningsfulla fritid?
 - Antonysky grundade begreppet KASAM = Känsla av sammanhang. Han menar att för att man ska känna sig som en del av ett sammanhang så behöver man känna hanterbarhet (att jag har utvecklade strategier för att möta krav som ställs på mig), begriplighet (att jag förstår vad jag ska göra och hur jag ska orientera mig och tolka världen omkring mig), och meningsfullhet (att jag ser en mening i det som sker, att jag ser värdet i att engagera mig i något och ser en framtida vinning i det). På vilket sätt anser du att lärarledda aktiviteter kan påverka elevers känsla av sammanhang?
 - På vilket sätt anser du fria aktiviteter kan påverka elevers känsla av sammanhang?
-
- Är det något gällande lärarledda aktiviteter, fria aktiviteter eller meningsfull fritid som du anser är viktigt som jag inte tagit upp?